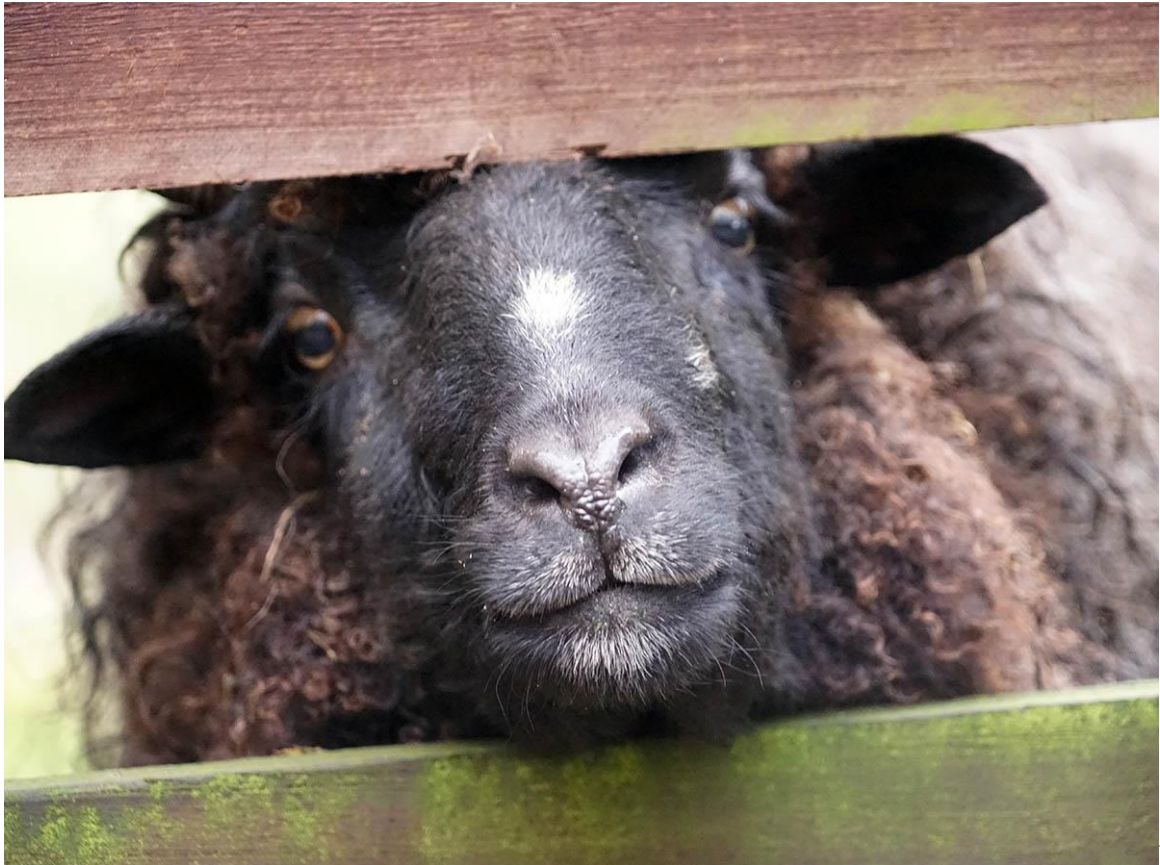

Over de steilrand van Bergen op Zoom | Brabant Brabantse Wal, een aardkundig waardevol monument

Landgoed Lievensberg, het Markiezaatsmeer, landgoederen Lisdonk en Mattemburgh - het zijn stuk voor stuk fraaie natuurgebieden op deze wandeling over de Brabantse Wal. Tip voor een weekendje weg: combineer de route met de stadswandeling Bergen op Zoom.

- **Start:** Bergen op Zoom, Stayokay/Natuurpodium Brabantse Wal, Boslustweg 1, 4624 RB Bergen op Zoom, www.stayokay.com/nl/hostel/bergen-op-zoom en www.natuurpodium.nl.
- **Afstand:** 20,5 km.
- **Lijn / cirkel:** Cirkel.
Afstand: 20,5 km.
- **Navigatie:** Wandelnetwerk West-Brabant: gele pijlen/nummers op groene ondergrond. De paden zijn grotendeels onverhard, maar goed begaanbaar.
- **Horeca:** Bij startpunt Stayokay; Camping De Nieuwe Drenck (Zuidgeest 17, Bergen op Zoom, www.denieuwedrenck.nl); halverwege in Hoogerheide, Orangerie Mattemburgh (Antwerpsestraatweg 181, Hoogerheide, www.orangeriemattemburgh.nl).

- **OV:** Vlak bij kp36 (startpunt) in de Pasteurlaan vind je een bushalte van de lijnen 22 en 112, zie www.bravo.info. Vanaf station Bergen op Zoom circa 3,4 km lopen naar Stayokay/Natuurpodium. Aanlooproute vanaf station: wandel zuidwaarts via Parallelweg en Canadalaan naar Kardinaal de Jonglaan. Volg pijlen wandelnetwerk van kp23 naar kp36 bij de startplaats.
  - **Kinderroutes:** Bij Stayokay/Natuurpodium start het Blotevoetenpad. Voor de deur liggen een klimbos en een uitkijktoren. Of ga voor een lusje naar de vogelhut vanaf bezoekerscentrum De Kraaijenberg.
  - **Tips:**
    - * De maand mei is op de Brabantse Wal de tijd voor ProefMei. Veel restaurants serveren dan het AAA-menu: gekookte asperges met aardappelen als voorgerecht, gebakken ansjovis met frietjes en mayonaise als hoofdgerecht, en aardbeien met ijs en slagroom als nagerecht. De drie A's (asperges, ansjovis, aardbeien) zijn allemaal producten van de streek.
    - * Halverwege kun je in de Orangerie van Landgoed Mattemburgh heerlijk lunchen. Of, na afloop van de wandeling, dineren. Start in dat geval de route bij F: de Beukendreef ri kp71.
    - * Stayokay Bergen op Zoom, met daarbij Natuurpodium Brabantse Wal, is een pleisterplaats voor backpackers, fietsers, bosklimmers, scholieren, joggers en wandelaars.
- Meer routes:** Deze wandeling is ook gepubliceerd in de ANWB wandelgids | 52 wandelroutes in Nederland.

ROUTEBSCHRIJVING

A t/m Z verwijst naar je locatie op de route. Zie de ANWB-wandelgids.

[1] t/m [100] verwijst naar een 'weetje' onderaan de routebeschrijving.

LA = linksaf; RA = rechtsaf; RD = rechtdoor; ri = richting; kp = knooppunt

A/START = Vanuit Stayokay RD (klim)bos in, groen-geel. Bij kp37 RA ri kp24.**[1]**

B = Vanaf kp24 volg kp48, kp26, kp55.

Bij kp55 RD ri kp54.

Bij kp54 RA ri kp91.

C = Bij kp91 RD ri kp31. Aan overzijde Antwerpsestraatweg (rechts) kp31. Ga RD ri kp58/Bezoekerscentrum De Kraaijenberg.

Bij kp58 volg kp59, kp70 ri kp18.

Je komt op terrein BZC De Kraaijenberg.**[2]**

D = Volg bij de handwijzer de witte route naar de vogelkijkhut (heen en weertje): steek veldje over en je komt bij kp18. Sla LA ri kp71/vogelkijkhut. Bij houten klaphek LA ri kp71. Door hek (geen honden) naar vogelhut, volg witte paaltjes. Je daalt van de wal af en steekt een duinvallei over naar het Markiezaatsmeer.**[3][4]**

Op de weg terug, bij bord 'Vogelkijkhut' kies rechterpaadje.
Hekje weer door en RA. Bij kp71 RD ri kp72.**[5][6]**

E = Bij kp72 RA ri kp75. Onder langs spoor.
Bij kp75 (overzijde spoor bij overgang) RA ri kp77.**[7]**

[Ga vóór de spoorovergang RA als je een extra lusje door De Duintjes wilt maken.]

Bij kp77 LA ri kp76, gebied Lindonk in.
Bij kp76 LA en na 20 m RA ri kp08.**[8]**

F = Bij kp08 RD en na 20m **LA**, bomenlaan (Beukendreef) ri kp71.
*[Voor Orangerie Mattemburgh: sla **RA** in plaats van LA.][9]*

Bij kp71 RA ri kp73 (nr. op paaltje niet zichtbaar), Vossenweg. Ruim 100 m na huis (linkerhand) LA, volg geel op groene pijlen. **[10]**

Twee hekjes door. Pad komt uit op asfaltweg. Sla LA. Bij kp73 RA ri kp57, bospad door bosreservaat Mattemburgh.**[11]**

Bij kp57 RD ri kp07.

G = Bij kp07 RD (RA na afkorting) ri kp53. Volg kp52, kp49, kp45, kp42, ri kp05. Je passeert De Nieuwe Drenck, camping met zandspeeltuin én pannenkoeken.

H = Bij kp05 RD ri kp67, aan overzijde Huijbergsebaan, natuurgebied Buitengebint in. **[12]**

Bij kp67 RD ri kp68. Let op, verfstrepen in plaats van stickers als markering op de bomen. Bij kp68 LA ri kp40.**[13]**

Bij kp40 RD, volg kp48 naar kp24.
Bij kp24 **RA** en via kp37 terug naar kp36.

Naar station: bij kp24 **LA** en wandel zelfde weg terug als op de heenweg.

WEETJES

Als je ervan afrolt ben je snel beneden, maar griezelig hóóg, dat is de Brabantse Wal niet. Maximaal 20 meter is de steilrand, maar dat is genoeg voor het label 'aardkundig monument'. De route start op de rand en daalt dan af naar zeeniveau. Of beter: naar Markiezaatsmeerniveau, want de zee, die ooit dorp Hildernisse wegvaagde, ligt op veilige afstand. Halverwege een sapje of salade Orangerie Mattemburgh?

[1] De beauty en de berk

Oude dennen met wortels als reusachtige spinnenpoten. Alsof ze zich vastklampen aan dit mooie landgoed met zandverstuivingen, heidevelden en dennenbossen. Verderop een geveld beuk, misschien wel het slachtoffer van de porseleinzwam, een beauty met z'n witglanzende hoed, maar net zo goed slurpt hij de laatste levenssappen uit de bast van verzwakte berken.

[2] Vanaf de Kraaijbergtoren

Dat er wat te beleven valt bij De Kraaijberg, zie je zo. Het terrein is opgeleukt met houtgesneden dieren en een insectenhotel, er is van alles te leren over het Markiezaatsmeer en wie vast wil inzoomen op de vele vogels, kan de uitkijktoren op (zelf kijker meenemen!). Het eiland midden in het meer is de broedplaats voor duizenden meeuwen en als je geluk hebt zie je de grote kolonie lepelaars.

[3] Vanuit de Hildernishutte | Een knus plaggendakhutje is het, in het riet langs het Markiezaatsmeer. Langs het pad groeien moeraswespenorchis en zomerbitterling. Misschien hoor je een baardmanneling, blauwborst, putter of kneu. Zieke en dode watervogels worden opgegeten door vossen. Er grazen runderen en IJslandse paarden zodat de vlakte niet dichtgroeit.

[4] Van zout naar zoet | Vóór 1984 keek je hier, aan het laagste randje van de Brabantse Wal, uit over de Oosterschelde. Je zag schorren en slikken, rook het zoute water. Met de aanleg van het Schelde-Rijnkanaal en de Markiezaatskade veranderde dat. Nu begint de Oosterschelde verderop achter de kade. Het water dat je ziet is een meer van ongeveer 6 bij 4 kilometer. Langzaam verandert het in een zoetwatermoeras. De naam komt van de markiezen van Bergen op Zoom die hier eeuwenlang de scepter zwaaiden.

[5] Wal = zoom = steilrand | Een steilwand van soms 20 m hoog - de Brabantse Wal - die moet je kunnen zien. Links de hogere gronden, rechts de lager gelegen zeekeleipolder. Waarschijnlijk is de steilrand ontstaan door erosie. Boosdoeners: de Schelde en de zee, die steeds stukjes van het zandplateau afknabbelden. Mensen gingen juist op de rand wonen omdat je er hoog en droog zit en toch dichtbij de vruchtbare zeekeleibodem. Hoeve

Hildernisse is een eigenwijs geval: niet óp de steilrand, maar in de polder, de oude 'uiterwaard' van de Oosterschelde.

[6] Hoeve Hildernisse | Je moet een beetje lef hebben, maar als je buitendijks staat, heb je wel het rijk alleen. Geen weetje voor de paarden en Drentse heideschappen, maar een hele prairie. Het dorp Hildernisse dat hier lag - 300 huizen, een kerk en een klooster - werd door stormvloed in 1530 en 1570 weggevaagd. Hoeve Hildernisse, een langgevelboerderij, werd in de 18e eeuw pas gebouwd. Op zo'n beetje de mooiste plek van de Brabantse Wal, aldus de bewoner: 'Op de overgang van hoog naar laag, zand naar klei en ooit zoet naar zout'.

[7] Zeebad De Duintjes | Er groeien zeldzame planten als stippelzegge en gestreepte klaver in deze duinen met bremstruwelen en solitaire eiken. En dat is best bijzonder voor een gebied dat in de jaren 30 van de vorige eeuw zo'n 30.000 badgasten per seizoen over de vloer kreeg. De natuur laat haar spierballen zien.

[8] Pingpongballen in Lindonk | Z'n holle wegen - uniek voor Brabant! - en het uitzicht over de polders worden bejubeld. Nadat het bos jarenlang is uitgedund, zijn tussen het groen nu ook lijsterbes, vuilboom en muskuskruid te vinden. Een bijzondere bewoner(tje) is het goudhaantje. Hij leeft in de toppen van naaldbomen (een klein bosje is groot genoeg), zingt wat bescheiden en weegt een gram of 5. Zijn looks: een soort gevederde pingpongbal, zoals een vogelliefhebber ooit omschreef.

[9] Het eetbare landgoed | Natuurlijk laat je Landgoed Mattemburgh - 'lusthof van allure' - niet rechts liggen. Die tuinen alleen al! Je kunt kiezen, de Engelse stijltuin (romantisch en speels) of de Franse (beheerst, geometrisch). De vroegere oranjerie - winterberging voor de kuitplanten - serveert lunches en ander lekkers van het landgoed. 's Zomers staan de kuipen met citrus, agave, laurier, graanaatappel en mimosa langs het pad.

[10] Blaffert | De drempels in de grond hebben de natuurbeheerders van het Brabants Landschap aangebracht om het afstromende water langer vast te houden. Ook hier is verdroging een bedreiging voor de natuur.

[11] Boomarters en granaatscherven | Nu de bomen alsmaar ouder worden, is de boomarterter terug in bosreservaat Mattemburgh. De lenige diertjes (sprongen van vier meter tussen de boomtoppen!) zoeken hun holen in holle bomen. Hier schuilen ze en brengen ze hun jongen groot. Sommige oude bomen dragen nog sporen van de oorlog, aangebracht door kogels of granaatscherven.

[12] Stuifzand en loofbos graag | Terug naar af, het oerlandschap van Brabant. Hier, ten oosten van de Huijbergsebaan, lieten de markiezen van Bergen op Zoom ooit de moerassen

droogleggen. Hei en stuifzand bebosten ze met naaldbos. En dat is uit de tijd. Nu mag het zand weer stuiven, het naaldbos maakt langzaam plaats voor loofbos, ondanks bijzondere paddenstoelen als cantharel en gekraagde aardster op de naaldenbodem.

[13] Grande finale | Uitsmijter van de routes is de hei die fraai afsteekt tussen het blonde zand en de donkergroene dennen. Een beetje glooiend, een beetje grillig is het hier. Een grande finale deze laatste kilometers.

EINDE

*De nummers in de gps-track geven de **kilometers** aan, ze verwijzen niet naar de weetjes hierboven.*

Vragen, tips of complimenten over deze route? Stuur een mailtje via www.nandaraaphorst of naar nraaphorst1961@gmail.com.

Fijne wandeling!